

**ՀՀ ԿՈՏԱՅՔԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՏՄԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ
ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ**

Մարզկենտրոնը՝ ք. Հրազդան

ՀՀ Կոտայքի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնում:

Մարզը սահմանակից է.

- հարավ-արևմուտքից՝ մայրաքաղաքին,
- արևմուտքից՝ ՀՀ Արագածոտնի,
- հյուսիսից՝ Լոռու,
- հյուսիս-արևելքից՝ Տավուշի,
- արևելքից՝ Գեղարքունիքի և
- հարավից՝ Արարատի մարզերին:

Տարածաշրջանները՝

Հրազդան,
Կոտայք,
Նաիրի

Քաղաքները՝

Հրազդան,
Աբովյան,
Չարենցավան,
Բյուրեղավան,
Ծաղկաձոր,
Եղվարդ,
Նոր Հաճն

Տարածքը	2089 քառ.կմ
ՀՀ տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը	7 %
Քաղաքային համայնքներ	7
Գյուղական համայնքներ	60
Քաղաքներ	7
Գյուղեր	62
Բնակչության թվաքանակը 2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ	280.6 հազ.մարդ
<i>այդ թվում՝</i>	
քաղաքային	157.4 հազ.մարդ
գյուղական	123.2 հազ.մարդ
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2009թ.	8.6 %
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը	56.10 %
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	161667 հա
այդ թվում՝ վարելահողեր	38057 հա

Վարչատարածքային բաժանումը 2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ

	Տարածքը, քառ. կմ	Մայրաքաղաքը/մարզկենտրոնը	Բնակչության խտությունը, մարդ/կմ ²	Համայնքներ		Մարզկենտրոնի հեռավորությունը Երևանից, կմ ¹
				քաղաքային	գյուղական	
Հայաստանի Հանրապետություն	29743	Երևան	109	48	866	-
ՀՀ Կոտայքի մարզ	2089	Հրազդան	134	7	60	50

Մշտական բնակչության թվաքանակը²

Հունվարի 1-ի դրությամբ, հազ. մարդ

	2006	2007	2008	2009	2010
	Ամբողջ բնակչությունը				
Հայաստանի Հանրապետություն	3219.2	3222.9	3230.1	3238.0	3249.5
ՀՀ Կոտայքի մարզ	275.1	276.2	277.8	278.8	280.6
	Քաղաքային բնակչություն				
Հայաստանի Հանրապետություն	2062.6	2065.9	2070.5	2073.4	2081.0
ՀՀ Կոտայքի մարզ	154.5	155.1	155.8	156.2	157.4

¹ Ըստ ՀՀ տրանսպորտի և կապի նախարարության 2008թ. ճշգրտված տվյալների:

² Բնակչության ընթացիկ հաշվառման տվյալներով:

	2006	2007	2008	2009	2010
	Գյուղական բնակչություն				
Հայաստանի Հանրապետություն	1156.6	1157.0	1159.6	1164.6	1168.5
ՀՀ Կոտայքի մարզ	120.6	121.1	122.0	122.6	123.2

ՀՀ Կոտայքի մարզի քաղաքները

(հունվարի 1-ի դրությամբ)

Քաղաքի անվանումը	Քաղաքի կարգավիճակ ստանալու տարեթիվը	Հեռավորությունը մինչև Երևան, կմ	Մշտական բնակչության թվաքանակը, հազ.մարդ				
			2006	2007	2008	2009	2010
Աբովյան	1963	18	45.0	45.4	45.7	46.0	46.5
Բյուրեղավան	1995	24	8.3	8.3	8.3	8.4	8.5
Եղվարդ	1995	18	12.0	12.1	12.2	12.2	12.3
Ծաղկաձոր	1984	55	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6
Նոր Հաճն	1991	30	10.2	10.2	10.3	10.3	10.3
Հրազդան	1959	50	52.8	52.8	52.9	52.9	53.2
Չարենցավան	1983	36	24.6	24.7	24.8	24.8	25.0

Մարզի տարածքը հնում մտել է Մեծ Հայքի Այրարատ նահանգի մեջ՝ զբաղեցնելով հիմնականում Կոտայք և Նիգ գավառները:

Մարզի տարածքը հարուստ է տարբեր դարաշրջաններին պատկանող պատմամշակութային և հոգևոր կառույցներով:

Մարզում է գտնվում Աբովյանի (Էլար) կիկլոպային ամրոցը, Գառնիի Միհր աստծո ամրոցը և տաճարը (I դ), Գառնիի սբ. Մաշտոցի մատուռը, Ողջաբերդի գմբեթավոր եկեղեցին (V դ), Արզնու եկեղեցին (VI դ), Գեղարդի վանքը (XII-XIIIդդ), Կարենիսի վանքը (VII դ), Բջնիի սբ.Աստվածածնի վանքը (XI դ), Մաքրավանքը (XIII դ), Կեչառիսի վանքային համալիրը (XI-XIII դդ), որտեղ ներկայումս գտնվում է Կոտայքի թեմի առաջնորդարանը, Եղվարդի սբ.Աստվածածին եկեղեցին (Vդ), Արզականի նեղուցի սբ. Աստվածածին եկեղեցին (XIII դ), Բուժականի Թեղենյաց վանքը և այլն:

ՀՀ Կոտայքի մարզի տարածքով են հոսում Հրազդան և Ազատ գետերը: **Հրազդան գետը** (նախկին անվանումը՝ Ջանգու) Արաքս գետի ձախ վտակներից է (երկարությունը՝ 141 կմ): Գետի համակարգում կան 340 վտակներ, որոնցից 25-ն ունեն 10 կմ-ից ավելի երկարություն: Գետի խոշոր վտակներից են Մարմարիկը, Ծաղկաձորը, Արայի գետը, Գետառը:

Ազատ գետը նույնպես Արաքսի ձախ վտակներից է (երկարությունը՝ 55 կմ): Սկիզբ է առնում եղամա լեռնաշղթայից (հիմնականում սնվում է ստորերկրյա ջրերով): Գետի ջրերն օգտագործվում են հիմնականում ոռոգման նպատակով:

Մարզը հարուստ է հանքային ջրերով, դրա վկայությունն են «Բջնի» և «Արզնի» հանքային ջրերը:

Մարզի տարածքում են գտնվում Գեղամա լեռների փեշերը, Ծաղկունյաց լեռնաշղթան, Հատիս և Արայի լեռները: Հատիս լեռը (նախկին անվանումը՝ Շամիրամի) կոնաձև հրաբխային զանգված է (բարձրությունը՝ 2528 մ): Լեռը ծածկված է մարգագետնատափաստանային բուսականությամբ:

Արայի լեռը (բարձրությունը՝ 2577մ)՝ հանգած հրաբխային զանգված է, գտնվում է Արագած լեռից արևելք՝ Քասախ և Հրազդան գետերի միջև:

Մարզի հարթավայրերն են՝ Եղվարդի հարթավայրը (գտնվում է ծովի մակերևույթից 1200 – 1300 մ բարձրության վրա) և Հրազդանի սարահարթը (ծովի մակերևույթից՝ 1700 – 1800 մ բարձրության վրա):

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՀ Կոտայքի մարզի տարածքով են հոսում Հրազդան և Ազատ գետերը: **Հրազդան գետը** (նախկին անվանումը՝ Ջանգու) Արաքս գետի ձախ վտակներից է (երկարությունը՝ 141 կմ): Գետի համակարգում կան 340 վտակներ, որոնցից 25-ն ունեն 10 կմ-ից ավելի երկարություն: Գետի խոշոր վտակներից են Մարմարիկը, Ծաղկաձորը, Արայի գետը, Գետառը:

Ազատ գետը նույնպես Արաքսի ձախ վտակներից է (երկարությունը՝ 55 կմ): Սկիզբ է առնում Գեղամա լեռնաշղթայից (հիմնականում սնվում է ստորերկրյա ջրերով): Գետի ջրերն օգտագործվում են հիմնականում ոռոգման նպատակով:

Մարզը հարուստ է հանքային ջրերով, դրա վկայությունն են <<Բջնի>> և <<Արգնի>> հանքային ջրերը:

Մարզի տարածքում են գտնվում Գեղամա լեռների փեշերը, Ծաղկունյաց լեռնաշղթան, Հատիս և Արայի լեռները: Հատիս լեռը (նախկին անվանումը՝ Շամիրամի) կոնաձև հրաբխային զանգված է (բարձրությունը՝ 2528 մ): Լեռը ծածկված է մարգագետնատափաստանային բուսականությամբ:

Արայի լեռը (բարձրությունը՝ 2577մ)՝ հանգած հրաբխային զանգված է, գտնվում է Արագած լեռից արևելք՝ Քասախ և Հրազդան գետերի միջև:

Մարզի հարթավայրերն են՝ Եղվարդի հարթավայրը (գտնվում է ծովի մակերևույթից 1200 – 1300 մ բարձրության վրա) և Հրազդանի սարահարթը (ծովի մակերևույթից՝ 1700 – 1800 մ բարձրության վրա):

Մարզի տարածքի կենտրոնական մասով անցնում են երկրի համար առանցքային նշանակություն ունեցող Երևան–Հրազդան–Սևան ավտոմայրուղին և Երևան–Հրազդան–Իջևան երկաթգիծը:

2009թ.-ին **մարզի տնտեսության** հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապետության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 12.2 %,
- գյուղատնտեսություն՝ 7.2%,
- շինարարություն՝ 5.6 %,
- մանրածախ առևտուր՝ 3.4 %,
- ծառայություններ՝ 2.4 %:

ՀՀ Կոտայքի մարզը համեմատաբար զարգացած ու բազմաճյուղ տնտեսություն ունեցող մարզերից է:

Մարզի տնտեսության ընդհանուր ծավալում գերակշռողն **արդյունաբերությունն է**: Մարզը բացառիկ դեր ունի հատկապես էներգետիկայի բնագավառում: Այստեղ են գտնվում էլեկտրաէներգիայի արտադրության 2 խոշոր կազմակերպություններ:

Մարզի արդյունաբերության մյուս հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ առավել զարգացած են հետևյալ ճյուղերը.

- ա) սննդամթերքի և ըմպելիքի արտադրություն (մսի և մսամթերքի մշակում և պահածոյացում, մրգերի և բանջարեղենի մշակում և պահածոյացում, կաթնամթերքի, ալյուրի, ըմպելիքի արտադրություն),
- բ) ոչ մետաղական հանքային այլ արտադրանքի արտադրություն (ապակու և դրանից պատրաստվող իրերի արտադրություն, ցեմենտի արտադրություն),
- գ) մետաղագործական արդյունաբերություն և մետաղե արտադրատեսակների արտադրություն (պողպատի և թուջի ձուլում),
- դ) կահույքի արտադրություն, այլ կատեգորիաների մեջ չմտցված պատրաստի իրերի արտադրություն (ոսկերչական իրերի և կից ապրանքների (ադամանդի) արտադրություն):

Մարզի գյուղատնտեսությունը մասնագիտացած է թռչնաբուծության մեջ: Մարզի տարածքում են գործում հանրապետության 3 խոշոր թռչնաֆաբրիկաներ:

Բեռնատրանսպորտի սարքավորումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային տրանսպորտով և էլեկտրատրանսպորտով (ճոպանուղի):

Արմվյան քաղաքը (2009թ. տարեվերջին՝ 46.5 հազ. բնակիչ) գտնվում է Երևանից 18 կմ հեռավորության վրա: Հանրապետության ամենաարագ աճող քաղաքներից է, արդյունաբերական խոշոր կենտրոններից մեկը:

Քաղաքի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը **մշակող արդյունաբերությունն է**, որի մեջ գերակշիռ տեղ է զբաղեցնում գարեջրի արտադրությունը:

Բյուրեղավան քաղաքի (2009թ. տարեվերջին՝ 8.5 հազ. բնակիչ, գտնվում է Երևանից 24 կմ հեռավորության վրա) արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը **մշակող արդյունաբերությունն է**, որի մեջ գերակշիռ տեղ է զբաղեցնում ոչ մետաղական հանքային և այլ արտադրանքի արտադրությունը (ապակե տարայի, ճենապակուց և հախճապակուց տնտեսական կենցաղային արտադրատեսակների արտադրություններ):

Եղվարդ քաղաքը (2009թ. տարեվերջին՝ 12.3 հազ. բնակիչ) գտնվում է Արայի լեռան հարավային ստորոտում, հեռավորությունը Երևանից 18 կմ է:

Քաղաքի **արդյունաբերության** հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ հատկապես առանձնանում է սննդամթերքի և ըմպելիքի արտադրությունը (թորած ալկոհոլային խմիչքների (կոնյակի), կաթնամթերքի, ալյուրի արտադրությունը, կաշվե արտադրատեսակների և կոշկեղենի արտադրությունը):

Քաղաքի տնտեսական կյանքում էական դեր ունի նաև **գյուղատնտեսությունը**, որի մեջ հիմնական ուղղությունը հացահատիկի մշակությունն է:

Նոր Հաճն **քաղաքի** (2009թ. տարեվերջին՝ 10.3 հազ. բնակիչ, հեռավորությունը Երևանից 30 կմ է) արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ գերակշիռ տեղ ունի կահույքի և ուրիշ խմբավորումներում չներառված այլ արտադրատեսակների արտադրությունը (ոսկերչական արտադրատեսակների (ադամանդի) արտադրությունը):

Հրազդան քաղաքի (2009թ. տարեվերջին՝ 53.2 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 50 կմ է: Գտնվում է Հրազդան գետի վերին հոսանքի ձախ ափին: Հայտնի է որպես արդյունաբերական կենտրոն: Այստեղ է գտնվում Հրազդանի ՋԷԿ-ը, որը հզորագույնն է հանրապետությունում: Քաղաքի արդյունաբերության մյուս ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ գերակշիռ տեղ ունի ոչ մետաղական հանքային և այլ արտադրանքի արտադրությունը (մասնավորապես՝ ցեմենտի արտադրություն):

Չարենցավան քաղաքը (2009թ. տարեվերջին՝ 25.0 հազ. բնակիչ) գտնվում է Երևանից 36 կմ հեռավորության վրա, Հրազդան գետի ձախ ափին: 1953թ. ՀԷԿ-ի շինարարության ավարտից հետո քաղաքում կառուցվեցին մի շարք խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկություններ և Չարենցավանը դարձավ հանրապետության կարևոր արդյունաբերական կենտրոն:

Քաղաքի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ գերակշիռ տեղ ունի մետաղագործական արդյունաբերությունը և պատրաստի մետաղե արտադրատեսակների արտադրությունը (պողպատի և թուջի ձուլում):

Ծաղկաձոր քաղաքի (2009թ. տարեվերջին՝ 1.6 հազ. բնակիչ, գտնվում է Երևանից 55 կմ հեռավորության վրա) կլիման մեղմ է և առողջարար: Առողջարանային քաղաք է:

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը*, մարդ	
		2009թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
Հրազդան	ք. Հրազդան	52949	53196
Աբովյան	ք. Աբովյան	46032	46482
Բյուրեղավան	ք. Բյուրեղավան	8402	8479
Եղվարդ	ք. Եղվարդ	12212	12302
Ծաղկաձոր	ք. Ծաղկաձոր	1608	1610
Նոր Հաճն	ք. Նոր Հաճն	10294	10334
Չարենցավան	ք. Չարենցավան	24771	24954

* ՀՀ Կոտայքի մարզի քաղաքային համայնքների բնակչության թվաքանակը ներկայացվել է ընթացիկ հաշվառմամբ:

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը** , մարդ	
			2009թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
1	Ալափարս		2397	2388
2	Ակունք		1976	2057
3	Աղավնաձոր		1402	1401
4	Առինջ		5520	5282
5	Արագյուղ		1368	1365
6	Արամուս		3722	3730
7	Արգել		3245	3247
8	Արզական		2781 [◇]	2686
9	Արզնի		2563	2421
10	Արտավազ	• Արտավազ • Փյունիկ	1108	1009
11	Բալահովիտ		3551	3127
12	Բջնի		2860	2911
13	Բուժական		1753	1753
14	Գառնի		7118	7239
15	Գեղադիր		707	659
16	Գեղաշեն		4328	4342
17	Գեղարդ		467	470
18	Գետամեջ		643	650
19	Գետարգել		828	838
20	Գողթ		2132	2142
21	Զառ		1444	1474
22	Զովաշեն		164	168
23	Զովունի		5440	5577
24	Զովք		973	1018
25	Զորավան		1572	1589
26	Թեղենիք		693	697
27	Լեռնանիստ		3107	3144
28	Կաթնաղբյուր		670	704
29	Կամարիս		2420	2415
30	Կապուտան		1346 [◇]	1332
31	Կարենիս		834 [◇]	869
32	Կոտայք		1836	1752
33	Հանքավան		149	149
34	Հատիս		358	354

** ՀՀ Կոտայքի մարզի գյուղական համայնքների այս տվյալների սկզբնաղբյուրը՝ գյուղական համայնքների կողմից տարեկան կտրվածքով ներկայացվող «Գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը» պետական վիճակագրական հաշվետվություններն են: Այդ սկզբնաղբյուրներով ՀՀ 866 գյուղական համայնքների մշտական բնակչության թվաքանակների հանրագումարը՝ ամբողջությամբ և ըստ մարզերի ունի որոշակի շեղում բնակչության ընթացիկ հաշվառման համանուն տվյալներից, որոնք խարսխված են ՀՀ արդարադատության նախարարության և ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանության վարչական ռեգիստրների տվյալների վրա (շեղումը՝ 01.01.2010թ.-ի դրությամբ ՀՀ մասշտաբով՝ կազմել է +5.4%): Շեղումը հիմնականում պայմանավորված է գյուղական համայնքների միջև խնդրո առարկա տեղեկատվության փոխանակման, համադրման և անվանական տվյալների մակարդակով ստուգաճշտման համակարգի բացակայությամբ:

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը**, մարդ	
			2009թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	2010թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
35	Հացավան		680	493
36	Զորադրյուր		2361	2368
37	Մայակովսկի		2161	2159
38	Մարմարիկ		879	852
39	Մեղրաձոր	• Մեղրաձոր • Գոռզոչ	2884	2877
40	Մրգաշեն		2194	2202
41	Նոր Արտամետ		1262	1293
42	Նոր Գեղի		6110	6235
43	Նոր գյուղ		1554	1498
44	Նոր Երզնկա		1689	1689
45	Նուռնուս		536	474
46	Ողջաբերդ		946 [◇]	836
47	Պռոշյան		5255	5263
48	Պտղնի		1447	1480
49	Ջրաբեր		534	514
50	Ջրառատ		621	619
51	Ջրվեժ		7536	7226
52	Սարալանջ		305	325
53	Սոլակ		2568	2326
54	Սևաբերդ		282	284
55	Վերին Պտղնի		882	873
56	Քաղսի		2327	2268
57	Քանաքեռավան		3631	3543
58	Քասախ		5296	5321
59	Քարաշամբ		729	704
60	Ֆանտան		1001 [◇]	1048

**ՀՀ ԿՈՏԱՅՔԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ ԹԱՂԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2009թ.**

	Ընդամենը	նրանցից՝	
		կանայք ¹	տղամարդիկ ¹
Բնակչությունը, մարդ	10000	5069	4931
Ծնվածներ, մարդ	147	70	77
Մահացածներ, մարդ	80	39	41
Ամուսնություններ	61	X	X
Ամուսնալուծություններ	7	X	X
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակմակերեսով,քառ.մ	23.7	X	X
Կրթության ոլորտ. հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝			
նախադպրոցական	152	77	75
հանրակրթական	1252	606	646
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան-ստեղծագործական կենտրոններ	124	85	39
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	20	6	14
միջին մասնագիտական	56	27	29
բարձրագույն մասնագիտական	16	10	6
Առողջապահության ոլորտ՝			
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	29593
Մարզիկներ, մարդ	141	9	132
Զբաղվածներ, մարդ	2710
Նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	5	3	2
Նրանցից՝ գիտության դոկտոր	0.0	0.0	0.0
գիտության թեկնածուներ	1	-	1
ուսուցիչներ	122	104	18
բժիշկներ	18
միջին բուժանձնակազմ	43
Գործազուրկներ /պաշտոնապես գրանցված/, մարդ	272	191	81
Սոցիալական ապահովության ոլորտ			
ընդհանուր կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1396
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	365	X	X
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում			
գրադարան	24051
թատրոն	64
համերգ	-	-	-
թանգարան	304
Իրավական ոլորտ			
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	35	X	X
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	14	X	X
միջին ծանրության	8	X	X
ծանր	11	X	X
առանձնապես ծանր	1	X	X

¹ Յուրանիշները հաշվարկային են: